

I. ISTORICUL CERCETĂRILOR ȘI DESCOPERIRILOR DE LA BALTA VERDE ȘI GOGOȘU

I^N prezentul raport se publică rezultatele săpăturilor arheologice efectuate în 1949 și 1950 pe teritoriul satului Balta Verde și pe acela al comunei Gogoșu, de care depinde Balta Verde din punct de vedere administrativ. Ambele teritorii aparțin de raionul Vinjul Mare, reg. Craiova.

Aceste săpături au fost făcute de către colectivul șantierului arheologic de la Verbicioara, care, în cadrul muncii științifice planificate de Academia Republicii Populare Române, a avut sarcina de a studia problema așezărilor și cimitirelor societății primitive din Oltenia. Pentru rezolvarea problemei propuse, cât și a celor ce s-au ivit în timpul cercetărilor, colectivul a întreprins săpături atât în așezările din epoca orînduirii comunei primitive și din perioada feudală timpurie, din împrejurimile satului Verbicioara, (com. Verbița, r. Plenița, reg. Craiova) și în alte câteva stațiuni învecinate, cât și în așezările și necropolele din valea Dunării, de la Balta Verde și Gogoșu. Cu ocazia acestor săpături s-au dobîndit date importante pentru înțelegerea felului de viață și a dezvoltării progresive a populației din valea Dunării oltene și din zona de întîlnire a cîmpiei cu regiunea de dealuri, începînd din epoca paleolitică pînă în plină epocă feudală¹. Deosebit de interesante au fost rezultatele cercetărilor de la Cleanov, unde s-a descoperit o cultură din perioada timpurie a neoliticului, în care mai predomină încă economia legată de vînătoare și în care uneltele de caracter microlitic apar în asociere cu o ceramică lucrată dintr-o pastă amestecată cu pleavă și paie. Atît cultura gentilico-tribală, documentată pe dealul Fiera de la Cleanov, cât și cea descoperită la Verbicioara, la Verbița și Sălcuța, au pus problema începutului cultivării plantelor, a creșterii vitelor și aceea a corelației dintre această « cultură » și celelalte comunități. În afară de aceasta, complexul Fiera-Verbicioara I a oferit posibilitatea de a se descoperi una dintre cele mai vechi etape cunoscute pînă azi ale dezvoltării triburilor neolitice din Oltenia ce stă la baza dezvoltării ulterioare a comunităților tribale locale, creatoare ale culturii neo-eneolitice, numită cultura Sălcuța, după așezarea de pe Piscul Cornișorului din comuna Sălcuța, unde s-au efectuat săpături și de către colectivul șantierului Verbicioara². S-a determinat aici succesiunea diferitelor etape ale acestei culturi și transformarea ei într-o cultură ce face legătura cu epoca bronzului. Procesul dezvoltării progresive a triburilor neolitice și a celor din epoca bronzului, așa cum se reflectă el în izvoarele arheologice din ultimii ani, ne apare azi mult mai clar decît în trecut. Cultura Verbicioara III, din epoca bronzului, care are o atît de bogată manifestare, prezintă multiple legături cu cea a comunităților

¹ A se vedea rezultatele în rapoartele preliminare de săpături. D. Berciu în: Studii și Cercetări de Istorie Veche, 1950, nr. 1, p. 109—113; ibidem, 1951, nr. 1, p. 245—248; ibidem, 1952, p. 141—189.

² Cultura Verbicioara I (Vinča A) este precedată în Oltenia de cultura Criș (D. B.).

din aceeași epocă de la Balta Verde. Datele obținute prin sondaje și cercetările făcute în așezările grupărilor omenești din această ultimă localitate și de la Gogoșu au clarificat și ele o serie de probleme legate de istoria triburilor și a uniunilor de triburi din prima și a doua epocă a fierului. Aceste date au fost completate cu cele dobândite din necropolele și mormintele izolate, descoperite în vecinătatea acestor două localități. S-a dovedit și de data aceasta că în conținutul mormintelor se oglindește adesea, în chip multilateral, însuși caracterul formațiunii social-economice din epoca respectivă, în pofida conservatismului religios, care păstrează în practicile cultului reprezentări sociale și economice depășite de mersul înainte al societății.

Programarea săpăturilor de la Balta Verde s-a făcut pe baza unor descoperiri și cercetări mai vechi. În anul 1924 s-a publicat pentru prima dată un interesant vas de lut¹ pe care arheologul englez V. Gordon Childe îl atribuia, în 1929 culturii epocii bronzului, însumându-l grupului Bijelo-Brdo din Jugoslavia². Vasul de la Balta Verde este o mare urnă funerară din categoria urnelor așa zise «cu etaj», avînd o puternică sugrumătură între cele două «etaje» și un brîu despărțitor în relief, pe care se află două toarte în bandă, așezate una în fața celeilalte. Încadrarea stilistică și cronologică a acestei urne lăsa să se bănuiască prezența unui cîmp de urne în felul celui de la Vattina de lângă Vîrșeș și a altor necropole cu urne funerare din Jugoslavia și din întregul complex al culturii «pannonice», în care au fost încadrate în 1932 și descoperirile de la Ostrovul Corbului și de la Gîrla Mare — o insulă a Dunării, mai jos de Balta Verde³. Ținînd seama de vasul de la Balta Verde și de bogăția urmelor arheologice pe ostroavele Dunării și de pe malul drept al acestui fluviu, I. Nestor și D. Berciu au întreprins, în August 1932, o cercetare pe teren, între Turnu-Severin și Balta Verde⁴. Cu această ocazie s-au făcut cercetări amănunțite în jurul satului Balta Verde și s-au efectuat primele sondaje științifice pe locul numit «la morminți», unde s-a descoperit un cimitir cu urne funerare din epoca bronzului, din care provine și urna publicată în 1924⁵.

Tot atunci s-au găsit pe malul Dunării și urmele unor așezări din epoca orînduirii comunei primitive. În apropiere de cîmpul de urne amintit, s-a descoperit și un grup de morminte în movile datînd din prima epocă a fierului. În august 1932 s-au săpat trei morminte din cîmpul de urne și s-a început săparea movilei II din grupa mormintelor tumulare. În toamna aceluiași an, săpăturile de la Balta Verde au fost reluate de către Muzeul național de antichități. Cu acest prilej, D. Berciu a descoperit încă opt morminte din epoca bronzului, a terminat săparea movilei II și a descoperit 21 de morminte din cîmpul de urne din prima epocă a fierului. Acesta se afla pe același teren care a fost folosit pentru cîmpul de urne din epoca bronzului. Cu trei ani mai tîrziu, în 1935, în cadrul unor cercetări făcute în continuarea celor din 1932, de-alungul Dunării, între Balta Verde și Salcia, D. Berciu a săpat alți tumuli funerari (a se vedea cap. resp.) și două morminte de incinerare din perioada feudală timpurie⁶.

¹ Al. Bărcăilă, *Antiquités pré et protohistoriques des environs de Turnu-Severin*, in «Dacia», Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, I, București, 1924, p. 294, fig. 260.

² V. G. Childe, *The Danube in Prehistory*, Oxford, 1929, p. 284, nota 8.

³ Ion Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*; extras din: 22. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 1933, Frankfurt-a-M., 1934, p. 92 și nota 366. Pentru Gîrla Mare; L. Franz, *Vorgeschichtliche Funde aus Rumänien*, in «Wiener Prähistorische Zeitschrift» IX, Wien, 1922, p. 84—98; S. Wilke, s.v. Ghîrla, in «Reallexikon der Vorgeschichte», IV, 2, Berlin, 1926, p. 331—332, pl. 133 și 134.

⁴ O scurtă prezentare a rezultatelor a fost consemnată în 1933: D. Berciu, *Cercetări și descoperiri noi în Mehedintzi*, in «Arhivele Olteniei», anul XII, nr. 65—66, Craiova, 1933; și extras.

⁵ În Muzeul Raional din Turnu-Severin se mai găsseau încă două vase, provenind foarte probabil din același loc și care au fost publicate abia în 1939: D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1939, fig. 139, 2 și fig. 239, 3. (nu din a doua epocă a fierului, cum a fost datat la început de autor); in cele de mai jos se va prescurta A p O.

⁶ D. și I. Berciu, *Antichități medievale*, in «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», anul XXX, fasc. 92, aprilie-iunie 1937, Vălenii de Munte, 1937, p. 72 — 83, col. II și fig. 4.

Cu ocazia cercetărilor făcute în anii 1932 și 1935, s-au putut recupera și unele obiecte descoperite de localnici, printre care două topoare și un amulet, toate trei din rocă dură¹, precum și un vas de lut din epoca bronzului.

Descoperiri întâmplătoare s-au semnalat la locul numit «cîmpul Deciuului», dintre Balta Verde și Izvoarele, de unde provin monede, fragmente ceramice și de unde ar fi posibil să provină și o cărămidă cu inscripția *(Co)h(ors) VIII* (probabil Raetorum) la Muzeul național de antichități².

Acestea au fost descoperirile arheologice de la Balta Verde pînă în 1949. Cît privește cunoștințele noastre despre mediul arheologic de la Gogoșu, acestea se rezumau la un tezaur cu obiecte de argint aurit și cu monede din secolul al XIV-lea, la cîteva fragmente ceramice din epoca bronzului (cultura cîmpurilor de urne; a se vedea mai jos) și la informațiile referitoare la cîteva morminte dintr-un cimitir din epoca orînduirii feudale³.

Pe teritoriul satului Izvoarele, de la sud de Balta Verde, Gr. Tocilescu semnală un castru roman avînd forma pătrată, cu laturile de 100 m, construit din zid, cu val și șanț de apărare. În legătură cu acesta stă așezarea civilă, de unde provin monede romane, ceramică și țigle⁴. De la locul numit «Grindul lui Tălingă», dinspre hotarul satului Balta Verde, provine o secure-ciocan naviformă, lucrată din granit, care datează de la începutul epocii bronzului. Lungimea uneltei este de 0,14 m⁵.

Spre nord-vest de Gogoșu, pe teritoriul satului Țigănași, s-a descoperit un fragment de gresie de ascuțit despre care nu avem mai multe informații⁶.

Cele mai însemnate și bogate materiale arheologice, care completează pe cele de la Balta Verde și Gogoșu, provin de pe Ostrovul Mare, despărțit doar printr-un îngust braț al Dunării de locul «la mormiți» și terenul imediat învecinat de necropola de la Gogoșu. Acolo s-au descoperit materiale datînd din epoca neolitică (cultura Turdaș) pînă în perioada prefeudală. Unelte, arme, ceramica și podoabele din epoca bronzului și din epoca fierului aduc o deosebit de importantă completare la reconstituirea istoriei comunităților din această regiune, în cele două epoci amintite. Intinsul cîmp de urne de la locul numit «la bivolării», din epoca bronzului, cuprinde un mare număr de morminte, dintre care unele au și fost săpate de către Muzeul din Turnu-Severin. Inventarul descoperit este alcătuit din ceramică de o rară bogăție și varietate de forme și decor, care aparține aceleiași culturi, ca și aceea din mormintele cîmpului de urne din epoca bronzului, «de la mormiți»⁷. De asemenea, la Ostrovul Mare se cunosc descoperiri importante referitoare la prima epocă a fierului și la perioada de trecere de la aceasta la a doua epocă a fierului. Descoperirile dovedesc că atît comunitățile tribale de la Balta Verde — Gogoșu, cît și cele de pe Ostrovul Mare, dezvoltau o cultură unitară, avînd aceleași ramuri de producție, legate de cultivarea plantelor și creșterea vitelor, cu același rit de înmormîntare, iar, după răspîndirea fierului și accentuarea diferențierii societății primitive, practicînd pe scară relativ întinsă războiul ca mijloc de jaf și îmbogățire.

Descoperirile de la Balta Verde au trezit un interes deosebit în rîndurile cercetătorilor de la noi și din străinătate. În august 1933, la al VII-lea Congres al Științelor

¹ D. Berciu, Repertoriu Arheologic de stațiuni și descoperiri preistorice în România. Material pentru un dicționar de geografie istorică. II. Neoliticul, în «Revista Arhivelor», V, I, București, 1942, p. 27, nr. 115.

² D. Tudor, Oltenia romană, București, 1942, p. 100, 278, nota 1 și p. 358.

³ Al. Bărcăcilă, Tezaurul medieval de la Gogoșu-Mehedinți, în «Cronica Numismatică și Arheologică», anul XIV, nr. 113—114 (ianuarie-iunie 1939), București, 1939, p. 125—134, 3 pl.

⁴ D. Tudor, op. cit., p. 239.

⁵ D. Berciu, A p O, p. 92; în fosta colecție «Istrati-Capșa» din Turnu-Severin.

⁶ D. Tudor, op. cit., p. 347. De la Țigănași provine cunoscutul tezaur de aur zis de la «Ostrovul Mare». Dr. S. Severeanu în «București» Revista Muzeului și Pinacotecii municipiului București, 1—2, 1937, p. 5—19.—Recent: Dorin și Valeria Popescu, în «Studii și Cercetări de Istorie veche», VI, 3—4, 1955, p. 865—881. Tezaurul se află în aria culturii Gîrla Mare și datează din perioada Reinecke B a epocii bronzului.

⁷ Pentru descoperirile de la Ostrovul Mare a se vedea: D. Berciu, A p O, p. 103 și urm.; același, Catalogul Muzeului arheologic din T. Severin, în «Materiale și cercetări arheologice privind istoria veche a R.P.R.», I, 1953, p. 591 și urm.

Istorice ținut la Varșovia, D. Berciu a făcut o scurtă comunicare asupra istoriei societății primitive din Oltenia, în lumina noilor descoperiri ¹, și a fixat locul ocupat de mormintele de la Balta Verde în dezvoltarea generală a comunităților tribale din valea Dunării, arătând că prin descoperirile din așezările și necropolele de la Ostrovul Corbului, Ostrovul Mare, Balta Verde, Salcia și Plosca se sesizează « pentru prima dată la noi punctul de sudură între ultimele trepte ale epocii de bronz și primele faze ale celei dintâi epoci a fierului » ², întru cât « diferitele stadii despre aceste civilizații ajung pînă la ultimele faze ale epocii bronzului » cînd « se trece pe nesimțite — printr-o evoluție locală — la formele culturii fierului » ³. Evident, autorul nu putea descoperi acum 20 de ani procesul intern al transformării culturii bronzului într-o cultură nouă, dar problema se punea atunci pentru prima dată, iar azi pe baza unei documentări mai bogate, ea poate fi mai bine studiată. Cunoscîndu-se încă din 1922 la Gîrla Mare materiale arheologice asemănătoare cu cele descoperite la Balta Verde, autorul propunea în 1934 înglobarea culturii cîmpurilor de urne din Oltenia sub denumirea de *cultura Gîrla Mare* ⁴. Întrucît această denumire nu a fost folosită în mod consecvent, ea a căzut oarecum în desuetudine. Azi, cînd s-au acumulat numeroase date referitoare la această cultură, revenim la denumirea din 1934, așa cum a fost ea formulată de noi.

Importanța științifică a descoperirilor din epoca bronzului de la Balta Verde a fost din nou subliniată în 1939 de D. Berciu ⁵.

Inventarul movilei II de la Balta Verde a trezit un interes mai mare decît cultura Gîrla Mare. O dată cu publicarea rezultatelor săpăturilor din tumulul II ⁶ și ulterior, au apărut dese reveniri la descoperirile de la Balta Verde ⁷. Problemele pe care le ridicau pînă în 1949 descoperirile din tumulul II de la Balta Verde, se puneau numai în legătură cu cronologia, tipologia și atribuirea etnică a lor, fără a se face nici o apropiere concretă a unor atare monumente arheologice de orînduirea social-economică în sînul căreia au apărut. În general, s-a spus că descoperirile din tumulul II se însumează așa-numitului cerc de cultură traco-cimmeriană, date fiind analogiile de pe teritoriul de sud al U. R. S. S., unde au trăit cimmerienii. Oricum, analogiile, subliniate încă din 1934 ⁸, dintre elementele culturale principale ale primei epoci a fierului din Oltenia și descoperirile din așa numitele « zolniki » din sudul U. R. S. S., dovedesc că au existat anumite raporturi reciproce între populația de pe teritoriul R. P. R. și cea din stepele nord-pontice din ultimele două secole ale primei jumătăți a mileniului I î. e. n., în perioada premergătoare venirii sciților.

Noile descoperiri de la Balta Verde și Gogoșu din domeniul culturii materiale, care îmbrățișează un răstimp foarte lung din epoca neolitică pînă în epoca feudală, permit revizuirea critică a unor concluzii dinainte de 1949 și înlătură multe dificultăți în rezolvarea problemelor cronologiei absolute și relative. Ele aduc date prețioase în ceea ce privește legătura genetică, de continuitate, dintre vechea cultură și noua cultură ce se

¹ D. Berciu, Scurtă privire asupra preistoriei Olteniei în lumina noilor descoperiri, în « Revista istorică », XX, 1934, p. 42—44; același, Generalități asupra preistoriei Olteniei și angrenării ei în problemele Europei centrale și sud-estice, în « B.C.M.I. », XXVII, 1934; și extras.

² D. Berciu, Generalități . . . , p. 6 (extras).

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ D. Berciu, A p O, p. 102 și urm.

⁶ D. Berciu, Ein hallstädtisches Brandgrab aus Balta Verde (Rumänien), în « Eurasia Septentrionalis Antiqua » (Minns Volume), IX, Helsinki, 1934, p. 165—174 cu 8 fig.; același, Morminte tumulare în Oltenia, Craiova, 1935; Ion Nestor, Ein thrako-kimmerischer Goldfund in Rumänien, în « E.S.A. », IX, 1934, p. 183 și 185, nota 19.

⁷ I. Nestor, Zu den Pferdegeschirrbronzen aus Stillfried a. March, N—Ö, în « W.P.Z. », XXI, fasc. 2, 1934, p. 108—130, fig. 1 p. 115, Fr. Holste, Zur Bedeutung und Zeitstellung der sogenannten « thrako-kimmerischen » Pferdegeschirrbronzen, în « W.P.Z. », XXVII, 1940, p. 23—24. Gallus Sándor-Horváth Tibor, Un peuple cavalier préscythique en Hongrie. Trouvailles archéologiques du premier âge du fer et leur relations avec l'Eurasie. Budapest 1939, « Dissertations Pannonica », seria II, 9.

⁸ D. Berciu, Generalități . . . , p. 7.